

առ նուազն 100 րբ. եւ ամեն տարի 5 րբ. գիրք կը ստանայ: 3. Աշխարհի մօտ, որ կ'օգնէ ընկերութեան. 4. Անգամներ գտնելով եւ ք. Հրատարակութիւնները ծանօտելով, Գրքերը կ'ուղարկուն ընկերութեան ծանօտելով. Անգամ կարելի է գրուիլ՝ ընկերութեան գրասենեակը (Барятинская улича, д. Гедевановоѣ, контора Общества издавния арм. книгъ, պոսիքը Société arménienne de Publication, Tiflis, rue Bariatinska, maison Gedevanoff.)

Ընկերութեան նոր վարչութիւնն՝ որ 1891էն ի վեր եռանգուն գործունէութիւն ցոյց կու տայ, այժմ նոր կարգադրութիւն մ'եւ ըրած է: Այսինքն՝ Թարգմանութիւններուն՝ 12—15 րբ. իսկ Տեղեկագրութիւններուն 20—25 րբ. վարձատրութիւն կու տայ իւրաքանչիւր թերթին համար. բացառիկ դէպքերուն աւելի վարձատրութիւն կը նշանակէ: Արտասպումներու մասին Մասնագործը առանձին որոշում կ'ընէ: Թարգմանութիւն ուղարկողները կը պարտաւորւան ընտրելով իրենց վարչութիւնը. հակառակ դէպքին՝ անուշադիր կը մնան: Լիւրի յաջողութիւն կը մտղմենք այս պատուական ընկերութեան Եարգելի վարչութեան, եւ կը բաշխենք որ նաեւ Ռուսաստանէ դուրս գտնուող ազգայինք օգտուին այս ընկերութենէն:

Հ. Գ. Գ.

ԱՅԿԱՆԻՆ ԹԵՐԹԵՐԷ ԺԱՂԷՓՈՒՆՔ

1. Երջանիկ Թարգմանիկ մը: — 2. Հայ կնիք: — 3. Հայերէն նոր թերթեր: — 4. Գաւառներն ու մամուլը: — 5. Երեքնգունան թերթեր: — 6. Յիսմամեակ Հայոց լրագրութեան ի Ռուսաստան: — 7. Կողկաստ Նայ լրագրութեան 50ամեայ յորելանի առթիւ: — 8. Գաւառական քաղեր: — 9. Վերնայի Միկիթարեան Միաբանութիւնը: — 10. «Լուսնայ», զրական անդէս, Գիրք, Ա: — 11. Գարգաշանի քննական պատմութիւնն եւ Արթ. Հիմնեարկչութեանի «ստուգարանական քաղարանը»: — 12. Հայ-երեւելիներ Ապստուան: — 13. Հայերը, պատմական ազգագրական ակնարկ: — 14. Աղքատաց եւ տառապելոց նպատ: — 15. Նոր Նայ թիշի մը: — 16. Պր. Ա. Արծրունի յիմնորդիկ: — 17. 10.000 րբ. կտակ մը: — 18. Թուեր ու զրպարտութիւն: — 19. Պահիրէի նորաստատ հայ-ընթերցատուն ու զօրասանը: — 20. Մերտալ Սրիքու աշխարհաբար Թարգմանութիւնը:

1. Երեւելի Բարթալէի մը: «Արձագանգ», 1895. թ. 147. Գեր. Խորեն Եպ. Արեւիանէի «Մ. Խորենացոյ աշխարհաբար Թարգմանութեան», առաջին տպագրութիւնը՝ որ եղած է Փ. Եովհաննէս Անանեանի «առատաձեռն ծանօթ»-ը, սպա-

ռած բլաւով, երկրորդ տպագրութիւն մը պիտի կատարուի. եւ թեպէտ առաջին տպագրութեան գրածն ամբողջովին անցնէ և թարգմանիկն ձեռքը, սակայն այս երկրորդ տպագրութեան համար ալ գտնուած է բարեբար մը, որ է այրի Տիկին Պոպովա (Աստարախանի Հայ տիկին մը): Այս լինի վրայ կը յաւելու նոր թերթը. «Պոպով և խոտովանիլ», որ պոպովի մեծ վարձատրութիւն չեն տանար մեր մէջ ոչ միայն երկրորդ կարգի Թարգմանիկներ, այլ նոր իսկ առաջնակարգ Տեղեկագիրք, Բնական հարցում մը կը հետեւի այս եղանակաւ: Տը կարգին կը վերաբերի խորենացոյ աշխարհաբար Թարգմանիկը... Եթէ ոչ առաջին եւ ոչ երկրորդ կարգի, աւելի... Եւ բնէ թէ բախտաւոր գրագէտներ ալ չկան: — Սակայն հարցում մը եւս. — Հրատարակութեան եւ Թարգմանիկ մը առաջնական տարբերութիւնն իրաւունք կու տայ բնու առաջնիկ Թարգմանիկն բաշխելու երկրորդ, երրորդ, թերեւս նաեւ չորրորդ համարելու... Միայն յաջողութիւնը՝ շատ անգամ գիտուած է, ուրիշի մը մասը մէջ պէ՛տք մը կընայ զարթուանիլ, եւ իմաստաւոր կ'անուանեն այս զգա՜ծումը: — Եւ ի՞նչ:

2. Հայ կնիք: Գաղղիերէն՝ La revue féministe պարբերական մէջ Հայ-Չաղղիերէն հրատարակած է բաւ բաւական լաւ առումներով: Թիւն մը «Հայ կնիք» նկատմամբ: «Նոր-գար», 1895 լրագրին 224, 225 եւ 226 թուերուն մէջ հրատարակուած է Թարգմանութիւնը: Արդի ինչորին վրայ նոր լրատարութիւն կը պիտի յօդուածագիրք: Ուշագրութեան արժանի է:

3. Հայերէն նոր թերթեր: — 1896 Յեր. Էն սկեալ ի Թեհրան կը սկսի հրատարակուիլ «Աստղ Արեւելեան», անուամբ շարաթաթերթ մը, մասնաւոր ժողովի մը խմբագրութեամբ: Արտաստեղն է Պր. Մակար Կ. Մակարեան, եւ արեւելի թուերը լոյս տեսած են: Բարեւա կ'ողջունենք այս «Աստղ», որ իրեն թէ էլ լոյս տար եւ մաշար ճանապարհ ցոյց չտար: Հասցեն է Rédaction du Journal arménien, «Astegh-Arévelian», à Téhéran, Perse. — Առանա ալ սկսած է հրատարակուիլ «Իրաւունք», երկշարաթաթերթ, որ տալիս տարի յառաջ քանի մ'ամիս հրատարակուած է:

4. Գառաւորներն աւ Բաւալը: «Արձագանգ» կը գրէ. (թ. 2. 1896). «Գրչապ հարուած է գաւառական կեանքը, որչափ նա ինչ է երեւոյթներով, այնքան աւելի նա մի Թարգմանիկ աշխարհ է Հայ բնութեանը հաւատարմութեան համար... Ուստի մեր բնութեանը համար պակասը լրացնելու եւ մի ըստ կարելոյն երկրի ամբողջացած պատկեր տալու համար բայ ի մեր սեպհական գաւառական թղթակցութիւններէ, «Արձագանգ», սոյն համարից սկսած բանում ենք (կը բանանք)՝ գաւառը եւ մամուլը, բաժինը, որ բնութեանը կարող է գտնիլ կոպիտաւ գաւառներէ վերաբերեալ այն բոլոր հարցաբանական տեղեկութիւնները, որոնք լոյս կը տեսնեն տեղական Հայ, վրայի եւ առաջին թերթերում: Ընդհանրութեան արժանի է «Արձագանգ», այս իւր նորութեան համար, որ

կրնայ տառակապ լրագրի մը օրինակ ըլլաւ. բանի որ գաւառական կեանքը թաղուն գահի և աղ-
գային կենաց, լեզուի եւ բոտ իմիջ պատմութեան:

Ծ. Երեմիական ինքնիւր. «Կոստայուս» (Աշ-
խարհաբար) անուամբ՝ Անգղիերէն, գաղղիերէն եւ
գերմաներէն լեզուաւ սկսաւ հանդէս մը հրա-
տարարելով գրական, գրագիտական, քաղաքական
եւայլն. տիտղոսով: Եւ այսօր կը կարգաւոր թե
կաւեարս բժշկական Բնիկութիւնը դիտաւորու-
թիւն ունի երեք լեզուաւ: Առաջինը, հայերէն եւ
վրացերէն, ժողովրդական-բժշկական առողջապա-
հական թերթ մը հրատարակել, Այս օգտակար
ձեռնարկութեան հայերէն մասին համար ըսաւ
«Արագ», Թ. 3, 1896) ընտրուած են Ա. Բարս-
եան եւ Վ. Արծրեանը բժշկապետները:

6. Յիսուսի մը Հայոց Պրոքրատիւնի Ի Ռուսա-
րու. «Արագ»-ն, մէջ (1896, Թիւ. 5) Աղբ-
սանդը երկցեանց «Գնիւնտն», մը գրած է, զոր
կը յանձնարէ ընթերցողաց ուղարկութեան:
«Այսօր լրացաւ յիսուս տարին այն օրից, կըր
1846 թուին լոյս տեսաւ Թիֆլիզում» «Կովկաս»,
անուամբ հայերէն լազաւիս եւ քանադէս-
առաջապայ քանդաւանի լրագրի առաջին հա-
մարը...» «Միշտեւ գրեթէ երեսնական թուա-
կաններ, կ'ըսէ Ֆելիքսանիստը (թերթ-ժողովրդը),
մեր մէջ հայաւարկանցիք թե ամենահաջողածն
էին, թե զարգացածներն եւ թե ամենից լաւ տե-
ղեակը հայոց լեզուին: Այսօր էլ պիտոյնք կան,
որ մեր ներկայ գրականական աշխարհաբար բուն
հայաւարկանցից լեզուի կատարելագործութիւնն
է: Տակաւին առաջինն բաւեցող չափաւորուած
միջոցին, այդ լեզուն անցել է Գորպատ, այնտեղից
Մոսկու եւ միայն յիսուս թուականներ
վերջերում հանդէս է եկել տպագրութեան
մէջ...» Սե քառամէ յօդուածագիրը թե ինչպէս
1819ին Գորպատ վրացի երկտարեթ հայագիր
չկատարած զարգեցան, եւ տարի մը վերջն սկսաւ
«Հայոց մէջ ալ բարոյական շարժում», Ներսէս
Աշտարակեցի իւր հիմնադրած աստիճաններին մէջ
հրատարակել ուզող ամառագիր մը. որ շերտագոր-
ծուեցաւ. բայց 1826ին տպագրել տուաւ «Համ-
բաւը կ'ընդ է որոշեցելոյ վասն կովկասեան աս-
մանաց... Թարգմանելոյ յայնչեկապա Ռուսմա-
րանի Հայոց որ ի Տիֆլիս», որուն յաջորդեց «Ե-
րեմիայից» Ներսիսեան գրաբնի, մասն Ա. եւ Բ. յ
մէ եւ նոյն ժամանակ Միջոցէլ Աղլանութեան
1829ին ի լոյս կը հանէր «Մուշապը Արարատեանը»,
Ըսաւ որ անպիտղ փորձերէ ետքը իշխան Արծրեան
կը յաջորդ Յովսէփ Աղլանեանցին եւ Յովսէփ Աղլա-
նեանցի խմբագրութեամբ՝ 1846ին Յունուար
12/26ին, «Կովկաս» կաղեթա քաղաքական եւ
բանասիրական շաքաթմութիւնը հրատարակել
«պարզ եւ բանասիրաց գիւրամատչելի գրաբարով»,
որովհետեւ գրականական աշխարհաբար գեւ չկար,
իսկ այս լեզուն էր՝ (լրագրի նպատակը պարզելով)
«Դրանօք առնել իմ հայրենակցացն այս արժանի
գիտելոյ աշխարհ, որ համարեա թե տակաւին

տպագրական վիճակումն եւ ոսկաւ յայտնի մեզ,
յուշանել զգնալան տրուեալից եւ վաճառա-
կանութեան աղբերուն եւ որդար հայաւարկու-
թեամբ բարեբար գործողութեանց ուստաց կա-
ռավորութեան յօգուտ Կովկասու» բացայայտել
գրական արժողութիւն հայրական հոգատարու-
թեան մեծ թագաւորի մը... իսկ «Արագ»-ն, Թիւ
6 եւ 7 թուարուն մէջ մանրամասն տեղեկութիւն
կու տայ յօդուածագիրն՝ անդաւանիկ առաւա-
յալ լրագրին բովանդակութեան վրայ: Նիւթերու
հետաքրքրական ցանկին վրայ կը յաւելու Պր-
Աղբսանդը երկցեանց. «Այդպէս ահա «Կովկաս»,
հրատարակուցաւ միայն 2 տարի: Առաջին տարին
բաժանորդաց թիւն էր... 133, երկրորդ տարին՝
192: Այս երկու տարուայ մէջ «Կովկասին» աշ-
խատողներն էին՝ 6 վարդապետը, 9 Ժաշ-
նայը եւ Սարգ. 6 առաջիկը, 7 աշակերտը Ներս-
էսը, 4 աշակ. 1 Լապար. Ճեմարանի. 1 զինու-
որական պաշտօնակց, 6 քաղաքական պաշտօնակց,
3 բժիշկ, 3 քաղաքացիք. — Գումար 45 ան-
ձինք,» եթէ երկու տարուան շրջանը կցուաւ այս-
չափ աշխատակիցներ ժողովել լրագրին շուրջը,
ի՞նչ պիտի ըլլար ասոնց թիւը՝ եթէ 50 տարի ա-
պերէ այս անդրանիկ առաւա-
յալ լրագիրը:

7. Կովկասու հայ Պրոքրատիւն 50-ամեայ յո-
թիւնէն առիւն «Նոր-Դար» (Թիւ 9, 10) լրագիրն
ալ 2 յօդուած հրատարակեց. բայց իւր համա-
ռու ժողովրդին սկզբնական եւ Սահակ-Մեարապ-
երկրորդը՝ Գումարները՝ տպագրութեան հնարիչը,
իսկ վերջականն է — «Նոր-Դարի» յօդուածին
վերջին գիրը՝ իստեղա առաքելոյն խորամանկ
այլաբան հմտութիւն...:

8. Գումարաւ Քառեք: «Արեւելեան մա-
մուլը» իւր նոր շրջանին մէջ ալ կը շարունակէ
«Խաշ. ԲՏ. Տեր վարդանեան», ստորագրութեամբ
բաւեցաւ քաղաքագիրը. Բայց մեր նախորդ (տ.
«Հանդէս» Գումար. 1896) թուին մէջ ըսած քննա-
դատական անդրաբնութիւն իւր ուղղութիւն կը
գտնենք — վառթարցաւ մը: Այս թուին
մէջ կը երկնային բառերը. բայց իւր զոր Բա-
տարբեր եւ սխալ ուղղագրութեամբ: Նախորդ
թուարուն մէջ (էջ՝ 764 «Ար. Մամ.») իւր «Ճաւ-
աղըց բառ» յաւաք բերուած «Բեկ» բառը. նոր
թուին մէջ նոյն նշանաւորութեամբ յաւաք կը բերուի
իւր գարնակ «Ճաւաղըց բառ», բայց այս անգամ
անպարտք կը գրէ «Նեկ», Թիֆլիս «Ճաւաղըց
բառ» միայնակ, էջ՝ 764: Իսկ նոր թուին մէջ
էջ 32՝ Թիֆլիս «Ճաւաղըց բառ» թիւին, պատ-
կիւ. Նաւիկ «Ճիւղըց բառ», էջ՝ 82. Բանալը
մ'է, անտառի մէջ կը բուսին, տերեւները կանաչ
եթէ խաչեւ, Ըսուր խիթի շատ օգտակար է: Իսկ
նախորդ թուարուն մէջ՝ Նիկի «Ճիւղըց բառ»,
էջ՝ 733. յայտնի է Նուիկ (Սրտանձառեանց) կամ
նուիկն է:

9. Ալեկսանդր Միլիւրեւն Միլիւրեւնիւն,
(«Մարտ. Գեղաւ. 1895») Ա. Արարատեան Տեղ-
գիսի ամսագրին մէջ «Երեմիանի առթիւ» մա-
նրամասն տեղեկութիւն կու տայ Ալեկսանդր Միլի-
ւրեւնեանց վրայ. Գերմաներէն տեսարան մը՝ որ
տպուած է ի Ալեկսան 1887ին, կը քաղէ իւր ձա-

նօթագրութիւնները: Քանի մը տարօրինակ կէտերը՝ իբր ուղղելէ կը նշանակենք: «... իսկ Միւստանութեան կոնսնսնի Տամանայն» մի տարի եւ մի օր նախորդի մահէն յետոյ նա եղաւ նորա յաջորդ իբր արքայ-Տայր: Էջ 1635:» Միւստանութեան այսպիսի կանոն մ'ունենալն առաջին անգամ Պր. Ա. Արափանեա-նէն կը լսենք: Բ. էջ 1636 պատմութեան գէպքը — aus der Luft gegriffen. Բ. «Եւ Տամագուան ենք որ գերմանական եւ մասնաւորապէս աւստրիական քաղաքակրթութիւնը ձիկենայի Միխիթարեանի գլուխ բերած ընկերութեան այդ երկու բաժանեալ գործունէութիւնից մի մաղապի վաստակ չունեցաւ...» էջ 1639. Ըստ Պր. Արափանեանցի. եւ չէր զարմանար, վասն զի գրասենտինք առջեւ նստած, բնական է ոչ բազմաճիւղ ունի եւ ոչ կարողութիւն իմանալու, որ ցայսօր թէ Աւստրիա եւ թէ էլ Գերմանիա կաթողիկոսէի Տատարութիւնը ինչոպիսի շնորհակալութեամբ կը յիշէ այս ընկերութեան գործունէութիւնը: Գ. «Որ օր Տնեւ զայնոսիկ», աղօթքին Տամար կ'ըսէ ծիսադէտ Տայ Պր. Արափանեանը էջ 1640. «Զձ մամուլ-ները ապեմքն մ'աղէի նա ինչոպիսից պարագայէն, ուր խնդրում է ամբողջ աշխարհքի բարօրութիւնը, եւս առաւել կաթողիկ եկեղեցականների, կաթողիկ թագաւորների եւ նոցա զորքերի, եւսյն: Զայ իսկ կաթողիկոսէից (ըստ Պր. Արափանեանցի գերմ. unser, unsere եւն են, մը սոսցականը) կը նշանակէ նա ինչոպիսից. գեղեցիկ անկողնա-կալ թարգմանութիւն) զատ պատարագ չունին, այլ յանձնառ զպարագի նա ինչոպիսից զոր շայտառանայց եկեղեցին Ե. գարնն անկալ քիշ շատ փոփոխութեամբք Էլիփանի Մայր եկեղեցւոյն մէջ ալ ցայսօր կ'երթէ Ա. յայտն նաեւ Ս. Ոսկերանի «Որ օր Տնեւ զայնոսիկ աղօթքն Ա. յայտն եկեղեցական ծիսից եւ արարողութիւն-ներու գիտութիւն — կը շնորհակարտենք մեր Արափանեանցի ճմուռութիւնը: «Էս աստու առաջնութիւն, Ա. յայտն ամեն նիւթի վրայ ճառող ամառաբի իմբադարական ժողովարարներ կրնայ կաթողիկոսէի Զայց մէկ պատարագամտայցն ալ ապագրեն, սխալմունքներէ ազատ մնալու Տամար: Ի. «Եւրոպա» լրագրին վրայ խառնող՝ կը զարմանայ թէ Միւստանութեան կողմանէ Տատարութեան գերմաներէ գրութեան մը մէջ կը շեշտուի, թէ թերթին հզօտմէ եր երեւոյթները տատարական կամ մանաւանդ գերմանական մտքով ներկայադը-նեն: Իսկ «Զայ լրագր. Պատմ» մէջ նոյն թերթին Տամար կ'ըսուի թէ «Շնորհք Էր... որ առանց մեկ կամ միւս կողմակցութեան մտիտել» իբրց զինակն ինչպիսի որ է ներկայացնեն: «Զարմանալի չէ բնաւ» որ երկու գործերու զատ Տեղեկանքներն զատ զատ ալ տեսութիւններ ունենան. զարմանալ չէ, այլ բնական երեւոյթ որ գերմանական թերթին աղբիւր ունեցող Տայ թերթին որչափ ալ իմբադար-ութեան «Էսնէ», ըլլար միջին Տամանք բանէ, զիտոր իբր աղբիւրաց կողմէ: Եւ արդեօք Մուսիք քաղաքա-կան տեսութիւններն իբր աղբիւրաց — առտական կամ այլ ազգի ուղղութիւնը չունին: Եւ ինչ այլ աղբիւրութիւն կրնայ ունենալ ձիկենայի Միխիթա-րեանց եւ Արափանեանցների գիտութիւնը,

եթէ ոչ գերմանական, բաւ կարի Տայտառ: Այս զուտ բնաբնութիւն — Haarspalterei է: Զ. «Հանգիստ ամառայն» «առաջնութիւն թերթ չէ», էջ 1654, եւ սակայն էջ 1655՝ «Զ միայն աւելորդ թերթին մէջ, այլ եւ իւր տեղն ունի Տայ պարբերական ժամանիկ մէջ, թերթք մեծ տեղ է տալիս Տայական Տնի գրականութեան եւ ձեռագիրների առաջնութիւններին (Քնն է այս) ... որոնց գրական նիւթը Տայական առաջնութիւն-րութիւններ (այն) են... Զոցա մէջ են նաեւ Տայ-կական մի քանի գաղթականների առաջնութիւն-րութիւններ (!) ... եւ այդ ամենի շնորհիւ «Հանգիստ Ամառայն» այդ ճիւղէ Տամար ներկայանում է տնտեսական թերթք բոլոր նոցա Տամար, որոնք Տեմառում են Տայական առաջնութիւնին», Ըստ Պր. Արափանեանցի իւր «Ֆիլիսոփայութեամբ» (Մուսիքին բառն է, էջ 1656) ինչպէս է գիշերայն մ'առջեւ. կամ Տայական առաջնութիւններին» առաջնութիւն չեն, եւ կամ «Հանգիստ ամառայն» առաջնութիւն թերթն է: Աւստը կ'ըսէ «Եթէ լսենք, Ֆիլիսոփայ, կը մայրի»:

Է. էջ 1658 «Ա. յանեան (իւր յորեկանով) իւր կողմն ունէր նաչալիս ընդհանրութիւնը, որուն մէջ շատեղեցաւ գծաբանութեամբ Պր. Արա-փանեանց: Տես «Մշակ» լրագրին առաւ մէկ գեղեցիկ գասը Պր. Արափանեանցին: Կան եւ ուրիշ եղբերականութեանք այն «տեղեկեցող» գրուած յոգուածին մէջ, որ քիշ էր «Երկրեանց» կը Տոտի:

10. «Լուսնայ», Գրուած Լուսնայ, Գրիգ. Ա. Արծ. Գրիգ. Ք. Տայ. Աղանեանց նոր Հանգիստով մը կ'երկարէ իւր երկարութեանց ու թարգմանու-թեանց շրջան: «Լուսնայ» Հանգիստը պիտի Տրա-տարական տարին երկու անգամ (Գունարին եւ Գունարին): Առաջին գիրքն ունի չորս մաս, ա. Գե-ղեղութիւն (belles-lettres), վերջին, ստանալու, եւսյն աւելի թարգմանաւոր. Բ. Մարտիկոսական, որուն մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ Ա. Խաչա-տուրեանի քննադատութիւնը «Գարապաշտանի քննական Զայցը Պատմութեան» (տ. Թիւ 11 մը լրեւում): Գ. Պատմական, որոնց նիւթն է այլ-եւայլ գրագրաց (գ. օր. Էմիլի, Նաղարեանի) քանի որ նամակները. Գ. Այլեւայլ ք:

Եթէ Տամանեանք «Լուսնայ» արդէն գոյ-ութիւն ունեցող առաջայ Տանգիստերու (կամ աւելի 4—5 կիսամայ պարբերադիրներու) Տես, տնտեսական գոյութեան մը անկայական մէկ աղա-ցյուղը չէ տար այս առաջին գիրքը: «Մուսիք», Գրա-կան ու Պատմական Հանգիստ: «Արաք» «Հորիստ» են, նոյն շրջանին մէջ կը գտանուի: Բայց յառանգ թէ Արծ. Գրիգ. Ք. Տայ. Աղանեանց յաջորդ գրե-րով կը խնայ տառնիքին գիրք մը գրաւէ Զայ պարբերական ժամանակն մէջ որ կը սպասուի իրմէ, քանի որ ծանօթ է իբրեւ, Տայ պատմական մեծ մարաբանայց ունեցող: Հանգիստ չէ որ կը պակսի Տայ գրականութեան մէջ, այլ իմաստներով թեր-թեր ու պարբերադիրներն: Եթէ «Լուսնայ» նուիրէ իւր յոյժը գործ. միայն եւ միայն գաւառական կենաց (տես, յոյժ. Է. Թիւր), տնտեսական աւելի մեծ կ'ըլլայ Տայ գրականութեան մատուցած լուսնայ:

չգնեցով «Յոյն սուսանական մը» Ազաթանգեղոս
գրեց՝ կ'ըսե, Հայոց քրիստոնէութիւն ընդունելու
պատմութիւնը, իսկ Փաւստոսի համար կ'ըսէ.
«Կոստան (այսինքն գնոստիկանն աշակերտարոց ??)
հետեւողութեամբ երեւան եկան եւ ոչխարն պտու-
մագործներ, որոնցք մի օմն եպիսկոպոս (?) Փաւս-
տոս գրեց (եղ ?) Ժամանակի Հ...ի պատմու-
թիւնը վերին աստիճանի կենդանի եւ գրաւիչ
կերպով...», եւ այլն: «Սակայն այդ տարողը գրախա-
նութիւնը գրվում էր կամ օտար լեզուով կամ
անկասար հայերէն (?) աստերով...», Հեղինակը
հետեւած է ազգային պատմագրաց խօսքերուն.
Բայց այժմ հաստատուած է՝ որ այս բոլոր մտե-
նաբարութիւններն հայերէն գրուած գիտէն վերջ
եղած են: «Միայն բանաստեղծական ստեղծագոր-
ծութիւններէ մէջ Հայերէն, իբրեւ գործնական եւ
պարզաբան (?) ազգ. աշխարհութիւն չհին ունենում»,
Պատմաւոր քաղաքական էր եւ ոչ՝ պաշարեւու-
թիւն: Բայց աւելի զարմանալի է. «Ալեկսանդր-
հրատարակուած է «Բազմավեց, որ շատ թիւ
բանով լեւծ է մնում» Revue des deux Mondes եւ
ուրիշ արտասահմանեան հրատարակութիւննե-
րից», Բազմավեց, ... Այս քանի էր անձնա-
թիւններէ ետքը կը խօսի հեղինակն արդի գրակա-
նութեան վրայ բաւական յաւել կեցողը, եւ կը
յաւելու. «Երկրայ ամբարկից հեշտ է տեսնել, որ
մենք գործ ունինք մի կուլտուրական եւ կենսական
ազդի հետ: Միւս անգամ՝ մենք կ'ուսումնասիրենք
հայերէն արդէն ուրիշ կողմը, այն է ուսումը եւ
թիւրքաց Հ...ի աշխարհագրութեան, հայկա-
կան ազգայնական բնութարանութեան, բարեի, սովոր-
ութիւններէ, Ժողովրդական գիշարանութեան
եւ գրականութեան, կամ այսպէս ասած՝ էստե-
զափիական տեսակետից, շարունակ համեմատե-
լով նրանց իրանց գաղաւթ թիւնով թիւրքերի
հետ», Ընդհակադրութեամբ հանգերն կը ապաստը
այս երկրորդ յօդուածին, որ առաջինն շատ աւելի
հետաքրքրական ըլլալ կը խոստանայ, եւ մտադիր
կ'ընենք՝ որ խմբագրական գրտեղանի առջեւ նրա-
սամ՝ մէկ գրեով ընդհանուր եւ խառնակ տեղե-
կութիւններ գրուին, այլ միշտ օտաւտարա-
նիւններ, ամեն գրութիւն եւ հրատարակութիւն
ձեռքէ եւ աչքէ անցնելով: — Անտարակոյս
«Մշակ» Յրդ. Թարգմանիկն Ա. կը համի երկրորդ
մասն ալ մանուցանել մեզի:

14. Արտօրոց եւ քառօղիւղ նկար: Ա. Պալ-
սայ լրագիրներն մէջ կը կարգադրէ թէ իշում եւ
ոչ-իշում առուարկելոց օգնելու համար Սաւլթան
Համիդի նախագահութեամբ ընկերութիւն մը
կազմուած է: — Աշխարհբնա շորս կողմէ նոյն
նպատակաւ հանգանակութիւններ բացուած են,
եղիւն տարի յառաջ երկրաշարժէն փնտաւորներու
ի նպատակ գրեթէ 9,000,000 դահեկան հանգանա-
կուած էր: Հիմայ ի Պարսիս, ի Վիեննա, Լիւստն,
Կահիրէ եւ ի Ա. Պալսայ կը շարունակուի նոյն մար-
գագիրական գործունէութիւնը: Նրա-Ետրքէ Յու-
նուար 23ին, 1896, առ Ա. գրուած նամակէ մը
կ'իմանանք թէ Ամերիկեան Ժողովուրդն ալ եւս
մնալ չ'ուզեր այս աղքատութեամբ մարդասի-
րութեան մէջ: Բրոքլին Բրոքլին եւ ընկերութիւն

Յունուար 22ին ծանուցած են լրագրաց միջոցա-
թէ ընդունած են 18,002 դարս 46 սենտ (շուրջ
87,852 ֆրանկ), իսկ Christian Herald թերթի
հանգանակութիւնն է 21,530 դ. 53 սենտ: (շուրջ
105,068 ֆրանկ, 98 սենտ.) որոնցմէ պիտի բաժ-
նուին 10,500 դ. Ամերի, 1000 Կարայ, 1000 Տի-
գրանակար, 1000 Երեւայի, 1000 Խորբրդի,
1000 Ալեքսանք, 500 Մարգինի, 500 Գեւորքէ,
500 Արատարայ, 500 Արարիկի: Նոյնպէս «Ազ-
լուք», խմբագրութեան բացած հանգանակու-
թիւնն հասած է առ այժմ 500 դր. (2440 ֆրանկ),
Փետր. 19ին Ա. Պալսայ հասաւ Տիգրին Barton,
Հիւսիսային Ամերիկայի Կարմիր խաչի ընկերու-
թեան Գահերցուհին, հետք բերելով 21, միլիոն
ֆրանկ իբր օգնութիւն Փոքր Ասիոյ սովորաց:

15. Նաչ Բէյ Բէյ Է. «Նոր-Կարս» լրագրին
կը գրեն Պարսիսն (10/2 Յունուար) թէ Պր.
Սահեան Յ. Ռանտեան գովաբարութեան վկայական
ընդունած է:

16. Պր. Պ. Արծրանի յԱմերիկ: «Մշա-
կի» (Թիւ 8.) Orinoco նաւէն դրուած թղթա-
կութենէ մը կ'իմանանք՝ թէ նոյն թերթին հրա-
տարակիչը՝ Պ. Արծրեան Ամերիկի՝ Ատլանտի քաղ-
մարտեան տեւ զարգացանի հանգարանութեան ու
երկրաբանական ուստիցը, Բերլինի գրասենե-
կներու խմբի մը յանձնարարութիւնն ընդունելով՝
քանի մը ամսուան համար հարաւային Ամերիկա
ուղեւորած է: Իրեն արուած յանձնարարութեան
նպատակն է՝ հետազոտել բրիտանական Գուինայի
մէջ գտնուող սոկէհանքերը, գործը պիտի շահա-
գործեն նոյն գրասենեկներն, թէ՛ Պր. Արծրեան
այ գեկեցանք նպատակներու:

17. 10,000 ըժ. Կոթի մը: «Արձագանգ»
(Թիւ 9) մէջ կը կարգադրէ. Յունուար 23ին Ժիւ-
նանեցաւ ի Թիֆլիզ Գեկեթ-Լայոնէ այրին՝ Տիգրին
Նաւէն Եւանդաւանք, 80ամեայ Նաւակին մէջ,
իւր հեռուար եւ մերաւար ազգականներու թողած
կտակներէն գտա՝ Ներսիսեան հոգեւոր զարդին
կտակից 10,000 դր. (թրք 27,000 ֆրանկ), պա-
տուիրելով որ գումարին տոկոսիցը գործածուի որոշ
ազգօգուտ նպատակներու:

18. Թուրք — շրջադարձութիւն: Ռուս մամուլ
մէջ քանի մը ձայներ յարակուս կ'ընեն վրացի եւ
մանաւանդ հայ ազգութեան վրայ: Մեր արեւ-
մտեան ընկերցոցայ կը ներկայացընենք «Արձա-
գանգ» (Թիւ 8, 9) պատասխաններն այս հե-
տեւեալ զրպարտիչ կէտերուն դէմ:

1. «Թէ Հայերը շուտով ամբողջ Կովկասը կը
հայադարեն», պատմաւ. վառ գի կ'ըսէ՝ «Նովկէ
Արմիա», «Հայերը բազմութիւն բողոքներ կը
տպեն օտար երկիրներ եւ ձեռքէ ձեռք կը տարա-
ծեն ի իմկաւ» այս առաջին սուտը:

2. «Հայոց բոլոր յաւաքութիւններն են հայ
գիմնաստաններն. յաւաքութիւնը, կ'ըսեն նոյն
ուսու լրագիր յօդուածագիր, անկէ յառաջ կու
գան, որ ամբողջ Կովկասեան վարչութիւնը Հայե-
րու եւ տեղացիներու ձեռքն է եւ ոչ Ռուսերն,
գործը Հայերը իբր թէ ամեն կերպով կը հայա-
ծեն», բայց իբր պատասխան թուանշաններով իսկ
կը ցուցնեն «Արձագանգ» թէ 647 ուսու ուսուց-

